

Reprezentări sociale ale NATO. Influența contextului social și transformarea reprezentării

Adrian NECULAU¹, Mihai CURELARU², Camelia PUZDRIAC³,
Corina ILIN⁴, Versavia CURELARU⁵

1. Introducere

NATO (*North Atlantic Treaty Organization* – Tratatul Atlanticului de Nord) este o organizație militară, de apărare colectivă, care a luat naștere în 4 aprilie 1949⁶, reunind la acea dată 12 state (SUA, Canada și 10 țări europene: Belgia, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia). Grecia și Turcia au aderat la alianță în 1952, iar mai târziu Republica Federală Germania (1955) și Spania (1982).

Tratatul asigură menținerea păcii, apărarea valorilor democratice, a libertății și securității statelor membre prin următoarele misiuni fundamentale:

- Furnizarea bazei de stabilitate și securitate în Europa prin dezvoltarea instituțiilor democratice și crearea unui climat de pace și soluționare pașnică a conflictelor, prin evitarea recurgerii la forță și la amenințarea cu forță;
- Facilitarea coordonării eforturilor de realizare a unor obiective și de atingere a unor interese comune;
- Punerea la dispoziție a mijloacelor de descurajare și de apărare în fața oricărei amenințări la adresa unui stat membru al alianței (*Manualul NATO*, 1997).

---

¹ Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

² Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

³ Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

⁴ Universitatea de Vest, Timișoara

⁵ Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

⁶ Acest act a fost precedat de semnarea, în martie 1948, a *Tratatului de la Bruxelles* de către cinci state: Belgia, Franța, Luxemburg, Olanda și Marea Britanie. Alianța militară nou creată avea drept scop întărirea capacităților de apărare pentru a face față unor pericole comune de natură ideologică, militară și politică (*Manualul NATO*, pp. 22-23).

În timp, NATO și-a redefinit obiectivele, accentuând după 1990 asupra misiunii politice a organizației, asupra securității obținute prin dialog și cooperare și, de asemenea, și-a deschis porțile pentru integrarea țărilor din Europa Centrală și de Est.

România și-a exprimat, printr-un mesaj oficial adresat secretarului general al NATO, încă din 1991, intenția de a se angaja într-o cooperare militară cu alianța în vederea asigurării securității militare a României și consolidării democrației din țara noastră. Următorii pași importanți în relațiile cu NATO au fost semnarea de către țara noastră a Parteneriatului pentru Pace (1995), nominalizarea României pentru progrese importante între țările candidate (Madrid, 1997), începerea convorbirilor pentru aderare (Praga, 2002) și intrarea în organizație în martie 2004 (vezi anexa 1).

Studiul de față își propune să evidențieze transformările imaginii acestei organizații militare pe o perioadă de 6 ani, la nivelul populației românești, recurgând la cadrele conceptuale și metodologice puse la dispoziție de cercetările din domeniul reprezentărilor sociale.

2. Fundamentare teoretică

Cercetările din cadrul teoriei reprezentărilor sociale au fost lansate de către Serge Moscovici după publicarea cărții *La psychanalyse, son image et son public* (1961/1976). Lucrarea, bine primită atât de specialiști cât și de publicul larg, a generat o adevărată efervescentă științifică în jurul noului concept. De atunci s-au publicat mii de studii, zeci de cărți; s-au organizat numeroase conferințe, iar tema reprezentării sociale nu lipsește din problematica nici unui congres de psihologie socială sau manual universitar de profil.

Moscovici (1976) a reevaluat conceptul durkheimian de *reprezentare colectivă*, accentuând asupra caracterului dinamic, practic și structurat al acestuia, propunând, în final, un concept nou, cel de *reprezentare socială*. Acesta devine un ansamblu structurat de valori, noțiuni și practici relative la obiect, aspecte sau dimensiuni ale mediului social, care are rolul de a explica fenomenele lumii sociale și de a orienta actele umane. Ulterior, Jodelet (1984, 1989) ne descrie reprezentările ca “științe sociale”, teorii ale simțului comun, care prin împărtășire socială conduc spre construirea unei viziuni comune asupra lumii. De asemenea, Roussiau și Bonardi (2001) le definesc ca organizări complexe de opinii socialmente construite, referitoare la un obiect social, rezultând dintr-un ansamblu de comunicări, care permit stăpânirea mediului în funcție de elementele simbolice proprii sau ale grupului de apartenență.

Este relevant pentru cercetarea noastră să arătăm că, la nivelul anilor '80 s-au reliefat două orientări în cadrul acestei teme, atât din perspectivă teoretică cât și metodologică. Astfel, în Elveția s-a dezvoltat școala *principiilor organizatoare de luări de poziție*, care accentuează asupra diferențelor atitudinale, de evaluare, la nivelul reprezentărilor sociale. Aceste diferențe rezultă din influențele contextuale, iar analiza reprezentărilor descoperă legăturile dintre structurile socio-cognitive elaborate de indivizi și apartenențele lor socio-culturale și profesionale și poate explica procesele prin care aceste apartenențe influențează dinamica inter-individuale (Doise, 1986, 1990; Doise, Clemence, Lorenzi-Cioldi, 1992).

Cea de a doua orientare, *structurală*, s-a dezvoltat în Franța. Pentru cercetătorii de aici, reprezentarea socială este un ansamblu structurat de elemente dispuse în două zone distincte, nucleul central și sistemul periferic. Pentru Abric, nucleul central organizează întreaga reprezentare și este compus din câteva elemente de importanță majoră. El reflectă sistemul de valori ale grupului, definește principiile în jurul cărora se organizează reprezentarea și joacă un rol esențial în stabilitatea și coerența acesteia (Abric, 1994a). Centralitatea unui element rezultă din capacitatea sa de a da sens ansamblului (un element central este în strânsă legătură cu sensul global al reprezentării în timp ce unul periferic, nu) și dintr-o serie de proprietăți cantitative ale elementelor componente (varianța, pregnanța lor etc.) (Moliner, 1994).

Nucleul prezintă consensualitate la nivelul unei populații, este legat de memoria grupului, se caracterizează prin stabilitate și coerență, rigiditate și rezistență la schimbare. Sistemul periferic este mai mobil, mai suplu, permite integrarea experienței individuale, a eterogenității grupului, constituindu-se, prin funcția sa de protecție a nucleului, într-o „interfață” cu mediul (Abric, 1994a). În acest studiu am apelat, atât conceptual cât și metodologic, la această orientare.

Un alt aspect atins în cercetarea noastră este cel al influenței contextului. Abric (1994a) și Abric și Guimelli (1998) disting între contextul discursiv (*situațional*) și cel social (*global-ideologic*). Primul presupune natura condițiilor în care discursul reprezentational este produs (cine îl produce, când anume se întâmplă, pentru cine este produsă reprezentarea, care este scopul elaborării acestei reprezentări etc.). Toate aceste condiții au în vedere natura, constrângerile și finalitatea situației. Cel de-al doilea este dat de combinarea a două elemente: pe de o parte de factorul ideologic (normele sociale, valorile la care individul aderă), iar pe de alta de locul pe care o persoană îl ocupă în societate sau, mai precis, în grupul de care aparține (plasarea individului într-o

organizare socială, istorie, mize sociale și valori). Noi am luat în atenție, în această cercetare, influența primului aspect, contextul social.

3. Subiecți, context, ipoteze, metodă

Prima culegere a datelor am realizat-o în primăvara anului 1999, în perioada războiului din fosta Iugoslavie, când forțele americane au bombardat mai multe orașe sârbești. A participat la această primă investigație un număr de 220 de subiecți, studenți din două universități românești, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și Universitatea de Vest din Timișoara. Reamintim, în câteva cuvinte, contextul istoric. SUA erau angajate în război, iar România, prin oficialitățile sale, susținea cauza americană. Pe de o parte, acest suport se manifesta cu ocazia diverselor întâlniri la nivel înalt printr-o atitudine favorabilă conflictului, iar pe de altă parte prin acțiuni concrete, cum ar fi deschiderea spațiului aerian aviației americane.

Dimpotrivă, o parte a intelectualității românești precum și o parte din mass-media se pronunțau contra războiului, persuadând autoritățile să refuze susținerea conflictului armat, aflat în imediata apropiere a granițelor noastre. O astfel de opinie era larg împărtășită și de către o mare parte a populației. Ipoteza noastră pentru această perioadă este aceea că românii percepeau NATO ca o *putere militară agresivă, amenințătoare, conflictogenă*, iar reprezentarea socială se structura predominant pe elemente negative.

Cea de a doua culegere a datelor s-a desfășurat în primăvara anului 2001, în cele două universități amintite mai sus, totalizând 200 de subiecți. De această dată, contextul social-istoric era net diferit. Pe de o parte, războiul din fosta Iugoslavie se terminase, forțele americane repurtaseră o victorie fără probleme, Miloșevici era arestat și regimul condus de acesta condamnat în mod oficial. Pe de altă parte, SUA aveau o imagine internațională mai bună, nu erau angajate într-un conflict major, iar atacurile teroriste de la 11 septembrie nu avuseseră loc. În ceea ce ne privește, această perioadă se caracterizează printr-o apropiere tot mai accentuată de NATO, începută încă după *summit*-ul Alianței de la Madrid, din iulie 1997. În cadrul reuniunii amintite, Cehia, Ungaria și Polonia au primit invitația de aderare la NATO. Comunicatul final asigura continuarea procesului de lărgire, România fiind nominalizată printre statele care au făcut pași importanți pe această cale. Însă invitația propriu-zisă pentru deschiderea negocierilor va fi făcută în noiembrie 2002, cu ocazia *summit*-ul NATO de la Praga. La nivelul anului 2001, în media românească se discuta despre posibilitatea aderării României la Alianță, iar oficialitățile se declarau optimiste. Ipoteza noastră este aceea că în această perioadă *atitudinile populației față de*

organizația nord-atlantică tindeau să se schimbe spre favorabil, înregistrându-se o restructurare a reprezentării sociale corespondente.

Ultima fază a cercetării, derulată în primăvara anului 2005, a cuprins 212 subiecți, studenți la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. În cei patru ani care au trecut de la a doua culegere a datelor, România a devenit membru deplin al NATO, în martie 2004. Această aderare asigură stabilitatea politică, economică și militară a țării noastre, precum și echilibrul geostrategic în regiunea Balcanilor. România a participat în această perioadă cu efective și tehnică militară la diverse acțiuni ale NATO de menținere a păcii (Afganistan, Irak etc.), iar Alianța și-a anunțat intenția de a amplasa baze militare pe teritoriul României. Ipoteza noastră este aceea că reprezentarea socială a Alianței, din această perioadă, este dominată de *elemente pozitive și că tinde spre un proces de sedimentare, de conservare* care poate dura până la apariția unor noi evenimente istorice semnificative, care pot implica în același timp și NATO și România. Pentru detaliile legate de aderare și acțiunile comune cu Alianța, vezi anexa 1.

În ceea ce privește metodologia, am recurs la tehnica asocierii libere, cerând subiecților să asocieze cinci cuvinte la termenul inductor *NATO*. Asocierea liberă este una dintre metodele frecvent utilizate în culegerea datelor reprezentărilor sociale, prezentând, în special, avantajele rapidității (Curelaru, 1999), apariției elementelor mascate de obicei de producțiile discursive (De Rosa, 1988) și prelucrării relativ facile a datelor. Dezavantajele se referă la faptul că tehnica nu oferă detalii privind legăturile dintre termenii asociați și ne dă relativ slabe informații cu privire la elementele periferice (pentru mai multe detalii se pot consulta De Rosa, 1988, 1995; Doise, Clemence, Lorenzi-Cioldi, 1992; Verges, 1992; Abric, 1994b). Am utilizat această tehnică cu succes și în alte studii (Neculau și Curelaru, 1999). Consemnul utilizat a fost unul simplu, așa cum poate fi văzut în anexa 2.

4. Rezultate

În general, în studiile asupra reprezentărilor sociale în care se utilizează tehnica asociației libere, se cere subiectului, prin consemn, să asocieze liber, pornind de la un cuvânt sau expresie (termenul inductor), toate cuvintele sau expresiile care îi vin în minte în legătură cu tema dată. Această sarcină de asociere este urmată uneori de o sarcină de ierarhizare a asociațiilor în ordinea importanței (cf. și Neculau și Curelaru, 1999). Această a doua etapă cere subiectului o evaluare cognitivă a propriului discurs. Exprimarea preferinței

pentru anumiți termeni indică rolul principal al acestora în câmpul semantic al reprezentării (De Rosa, 1995).

După Abric (1994), această tehnică permite obținerea a trei indicatori: *frecvența* unui element al reprezentării în populația anchetată, *rangul mediu al apariției* și, respectiv, *rangul mediu al importanței*. Acești indicatori, precum și întreg ansamblul de date obținute, vor sta ulterior la baza analizelor statistice pentru determinarea centralității reprezentării (Doise, Clémence, Lorenzi-Cioldi, 1992; Vergès, 1992; De Rosa, 1995). În studiul de față am recurs numai la obținerea asociațiilor, fără a mai solicita ierarhizarea lor. Prin urmare, am utilizat doi indicatori: *frecvența* și *rangul mediu al apariției*.

Moliner (1994) atribuie patru proprietăți elementelor componente ale nucleului central. Două dintre acestea sunt considerate calitative (valoarea simbolică și asociativitatea), în timp ce următoarele sunt cantitative (proeminența cogniției centrale și conexitatea) (cf. și Neculau, 1996). Analiza datelor ar trebui să pună în evidență nucleul central demonstrând calitățile acestuia. De regulă, prin analiză sunt identificate cel puțin două dintre calități, una de tip calitativ, iar alta de tip cantitativ.

Prin metoda propusă de Verges (1992), datele obținute sunt organizate într-un tabel cu dublă intrare, cum e cel de mai jos. Christine Roland-Levy (1999), care folosește tehnica în determinarea reprezentărilor sociale ale datoriei (în sens economic), sintetizează rolul preliminar al tabelului în determinarea centralității în schema următoare (tabel adaptat):

	Rang mic (de apariție sau importanță)	Rang mare (de apariție sau importanță)
Frecvență mare	F+ / R- NUCLEU CENTRAL (elemente cu mare probabilitate centrale)	F+ / R+ (incertitudinea poziționării elementelor)
Frecvență mică	F- / R- (incertitudinea poziționării elementelor)	F- / R+ SISTEM PERIFERIC (elemente cu mare probabilitate periferice)

Această încrucișare are valoare cantitativă, practic rezultând termenii prototipici, răspunzând criteriului *proeminenței*. Tehnica poate fi completată ulterior cu o analiză care să ia în calcul și un criteriu calitativ. Astfel, Verges (1992) a recurs la agregarea termenilor semantic apropiați și la stabilirea unor categorii, satisfăcând în acest fel criteriile asociativității și conexității. La fel am

procedat și noi, în acest studiu, pentru determinarea centralității reprezentărilor sociale ale NATO.

Alte modalități posibile de a verifica centralitatea și de a completa tehnica de mai sus sunt cele de *punere în discuție a nucleului central* (Moliner, 1989) și *metoda inducției prin scenariu ambiguu* (Moliner, 1993).

Pentru analiza datelor noastre am utilizat programul statistic EVOC2000, elaborat de o echipă de cercetători din Aix-en-Provence, destinat prelucrării asociațiilor de termeni¹. Acest program permite calculul unor indicatori (ranguri, frecvențe, număr de ocurențe, număr de termeni diferiți), încrucișarea rangului cu frecvența (tabelul cu patru cadrane), analiza categorială etc.

Ca și în cercetarea lui Verges, prima analiză a datelor s-a realizat în vederea stabilirii indicatorilor principali precizați anterior (analiza prototipică), iar ulterior am grupat aceste date în categorii tematice (analiza categorială).

a. Analiza prototipică

Prin sarcina de asociere am obținut un număr total de 3058 de termeni citați, din care am identificat 470 de termeni diferiți. Dintre asociațiile emise, aproape jumătate (42,7%, 1305) a fost reprezentată de doar 10 termeni, considerați, evident, cei mai importanți (vezi tabelul 1).

Tabelul nr. 1. Principalii termeni asociați și frecvențele lor

Nr.	Termen asociat	Frecvența	Frecvența cumulată	Procentaj cumulat
1	Putere	200	200	6,5
2	Armată	189	389	12,7
3	Război	162	551	18,0
4	Alianță	150	701	22,9
5	Organizație	139	840	27,5
6	Siguranță	131	971	31,8
7	SUA	128	1099	35,9
8	Pace	80	1179	38,6
9	Apărare	69	1248	40,8
10	State	57	1305	42,7

Este important să menționăm, înainte de a trece mai departe, o primă intervenție pe care am făcut-o asupra asociațiilor, odată cu introducerea acestora în baza de date a programului. Așa cum se obișnuiește în astfel de cercetări, am

¹ Program *ANALYSE DES EVOCATIONS 2000* - Autori: Pierre Verges (LAMES), Stéphane Scano (MMSH) și Christian Junique (MMSH), Aix-en-Provence, 2002.

asimilat acei termeni care erau sinonimi, am redus formele flexionare, termenii apropiați semantic etc. De exemplu, pentru *morți* am asimilat termeni precum *moarte*, *morți* sau expresii ca *mulți morți* etc. Pentru *Alianță*, am asimilat termeni precum *aliați*, *uniune*, *coalțiie* sau, pentru *SUA*, asociații ca *America*, *USA*, *America de Nord* etc. Nu am suprapus termeni ca *organizație* și *alianță* sau *SUA* și *americani*, considerând că subiecții cercetării vizează aspecte diferite ale problemei.

În tabelul 2, se poate observa încrucișarea rangului de apariție cu frecvența pentru prima cercetare, a anului 1999.

Tabelul nr. 2. Tabelul rang-frecvență pentru cercetarea 1 (1999)

Cercetarea 1 (N=220)						
		Rang apariție				
		Sub 2,5		Peste 2,5 și egal cu 2,5		
F r e c v e n ț ă	Peste 20 și egal cu 6	Putere	97	2,340	Război	90 2,578
		Armată	51	2,137	SUA	56 2,750
		Organizație	38	1,921	Alianță	42 2,643
		Forță	27	2,333	Armament	30 2,800
		Influență	20	2,350	Siguranță	27 3,000
	Sub 20				Bombardament	20 3,000
					Pace	17 3,059
					Morți	13 3,462
		State	13	2,231	Politică	13 3,385
		Occident	6	2,167	Apărare	2 2,750
			Solana	7 3,714		
			Unitate	7 2,857		
			Minciună	6 3,667		
			Prostie	6 3,667		
			Violență	6 3,167		
			Sprijin	5 3,600		
			Tehnică	5 2,800		

După cum precizam anterior, termenii din căsuța stânga-sus a tabelului sunt cei considerați cu mare probabilitate ca fiind centrali. În mod identic, am procedat cu termenii asociați rezultați din cercetarea a doua (anul 2001):

Tabelul nr. 3. Tabelul rang-frecvență pentru cercetarea 2 (2001)

Cercetarea 2 (N=200)							
		Rang apariție					
		<i>Sub 2,5</i>		<i>Peste 2,5 și egal cu 2,5</i>			
Frecvență	<i>Peste 20 și egal cu 6</i>	Armată	77	2,325	Putere	54	2,593
		Organizație	49	1,980	Război	32	2,688
		Alianță	45	2,422	Pace	31	3,226
		SUA	35	2,143	Siguranță	30	2,867
					State	29	2,690
					Apărare	21	2,952
	<i>Sub 20</i>				Politică	16	3,063
					Ordine	13	3,231
					Progres	12	3,083
					Iugoslavia	8	3,625
		Unitate	15	2,400	Stabilitate	8	3,500
		Europa	6	2,167	Lideri	7	3,143
					Responsabilitate	7	2,714
					Sprijin	6	3,667
			Manipulare	5	3,400		
			Occident	5	3,200		

Pentru datele provenind din cercetarea a treia (2005), am obținut tabelul următor:

Tabelul nr. 4. Tabelul rang-frecvență pentru cercetarea 3 (2005)

Cercetarea 3 (N=212)							
		Rang apariție					
		<i>Sub 2,5</i>		<i>Peste 2,5 și egal cu 2,5</i>			
Frecvență	<i>Peste 20 și egal cu 6</i>	Alianță	63	2,286	Siguranță	74	2,581
		Organizație	52	1,808	Armată	61	2,689
		Putere	49	2,449	Război	40	3,200
		SUA	37	2,189	Apărare	36	2,778
					Sprijin	36	2,944
					Pace	32	3,375
					Cooperare	30	2,900
					Dezvoltare	29	2,828

				State	15 2,800
				Unitate	15 2,867
		Trai bun	18 2,333	Politică	13 2,846
		Aderare	10 2,100	Terorism	13 3,615
	<i>Sub 20</i>	Forță	11 2,455	Strategie	8 2,750
		Lideri	6 2,333	Tratat	7 3,429
		Nimic	5 2,200	Stabilitate	6 3,167
				Prosperitate	5 3,400
				România	5 3,600
				Speranță	5 4,400

În final, am aplicat tehnica la datele obținute în toate cele trei cercetări. Termenii posibili centrali au fost: *putere*, *alianță*, *organizație*, *armată* și *SUA*. Alți termeni, cu frecvență mare, precum *război* și *siguranță* s-au plasat în cadranul din dreapta-sus, având un rang mai mare la nivelul apariției.

Tabelul nr. 5. Tabelul rang-frecvență global (1999-2005)

Cercetarea în ansamblu (N=632)						
		Rang apariție				
		<i>Sub 2,5</i>		<i>Peste 2,5 și egal cu 2,5</i>		
<i>Frecvență</i>	<i>Peste 20 și egal cu 6</i>	Putere	200	2,435	Război	162 2,753
		Armată	189	2,392	Siguranță	131 2,733
		Alianță	150	2,427	Pace	80 3,250
		Organizație	139	1,899	Apărare	69 2,826
		SUA	128	2,422	State	57 2,614
					Sprîjin	47 3,106
	<i>Sub 20</i>				Politică	42 3,095
					Unitate	37 2,676
					Ordine	24 3,208
					Libertate	21 2,762
					Manipulare	21 3,524
					Stabilitate	16 3,313
					Terorism	14 3,429
					Strategie	11 3,273
	Trai bun	18 2,333	Tehnică	9 3,111		
	Aderare	14 2,429	Tratat	8 3,375		
			România	7 3,286		
			Solana	7 3,714		
			Speranță	7 4,286		
			Violență	7 3,143		
			Tancuri	5 2,800		

Pentru a verifica centralitatea, într-o manieră calitativă, am recurs la o analiză categorială prin care am grupat termenii semantici apropiați.

b. Analiza categorială

Printr-o opțiune a sa, programul EVOC2000 permite gruparea termenilor în clase după ce în prealabil s-a generat o etichetă, de regulă numele unui termen care are o frecvență foarte ridicată. În cazul în care nu dispunem de un astfel de termen, vom utiliza o denumire care să cuprindă termenii asociați, apropiați ca sens, așa cum am procedat în cazul categoriilor *dimensiunea economică*, *dimensiunea ideologică*, *personalități* etc.

Prezentăm, în continuare, lista categoriilor și a termenilor asociați, cu frecvența cea mai mare, care intră în componența lor.

1. Alianță-organizație (568)¹. Am grupat sub această etichetă termenii care trimeau la caracteristica fundamentală a NATO, aceea de tratat militar, de organizație militară. Astfel, elementele cele mai frecvente grupate în această categorie au fost următoarele: *alianță* (150), *organizație* (139), *state* (57), *cooperare* (53), *unitate* (37), *Europa* (9), *tratate* (8), *atlantic* (8) etc.

2. Putere militară (486). În cadrul acestei categorii am grupat termenii care făceau referire la puterea armată a Alianței, la forța sa. De exemplu, am introdus aici teme precum: *putere* (200), *armată* (189), *forță* (52), *decizie* (11), *strategie* (11), *autoritate* (8) etc.

3. Siguranță (securitate) (429). Această a treia categorie reunește elemente aflate în legătură cu securitatea națională a statelor membre, cu sprijinul militar la nevoie, asigurarea păcii și ordinii internaționale. Astfel, principalele teme au fost: *siguranță* (131), *pace* (80), *apărare* (69), *sprijin* (47), *ordine* (24), *ajutor* (21), *stabilitate* (16), *terorism* (14), *echilibru* (5) etc.

4. SUA (și alte state) (150). Am grupat aici acele asociații care fac referire la statele membre ale alianței sau candidate, dar și unele care au raporturi politice și militare semnificative cu NATO. După cum se vede mai sus, termenul propriu-zis de „state” nu l-am inclus aici, ci l-am inclus în categoria alianței, deoarece nu se referă la un stat anume, ci vizează ideea de organizație. Așadar, au intrat în componența categoriei: *SUA* (128), *americani* (8), *România* (7), *Rusia* (2) etc.

5. Război (397). În această categorie am inclus temele aflate în legătură cu războiul și efectele acestuia: *război* (162), *conflicte* (28), *bombardament* (25), *morți* (18), *agresiune* (18), *Kosovo* (14), *Iugoslavia* (12), *distrugere* (10), *crime* (9), *violență* (7), *refugiați* (6) etc.

---

¹ În paranteze am notat frecvența totală pe categorie.

6. Tehnica militară (103). Am grupat sub această denumire elementele referitoare la armament și tipuri de arme, cum ar fi: *armament* (50), *avioane* (24), *tehnica* (9), *baze* (8), *tancuri* (5), *rachete* (3) etc.

7. Dimensiunea economică (148). Mai multe asociații ale subiecților au vizat aspectele de ordin economic aflate în legătură cu aderarea la NATO. Sunt referințe indicând prosperitatea, stabilitatea economică și dezvoltarea țării ca membru al alianței. Tratatul militar cu țările occidentale garantează păstrarea democrației și economiei de piață. Cele mai importante teme au fost: *dezvoltare* (47), *bani* (24), *trai mai bun* (18), *progres* (13), *economie* (10), *prosperitate* (5) etc.

8. Dimensiunea ideologică (331). S-a conturat, de asemenea, un ansamblu de teme cu referire la aspectele negative ale Alianței, subsumate unor ideologii diverse: naționaliste, anti-occidentale, anti-globalizare etc. Viziunea asupra organizației este centrată pe ideea de dominare și manipulare a întregii lumi. Elementele mai importante, grupate aici, sunt: *interese* (41), *influență* (27), *manipulare* (20), *control* (16), *globalizare* (14), *intervenționism* (14), *minciună* (12), *constrângere* (7) etc.

9. Valori occidentale (173). Aderarea la NATO asigură, așa cum s-a văzut mai sus, o anumită prosperitate economică. Această dezvoltare este posibilă, în concepția subiecților cercetării, numai prin asumarea valorilor democratice occidentale, prin asimilarea modelului cultural euro-atlantic. Categoria aceasta cuprinde, prin urmare, acele referințe la un fond de civilizație care garantează aceste valori: *libertate* (21), *civilizație* (20), *Occident* (14), *democrație* (11), *responsabilitate* (10), *drepturi* (7), *înțelegere* (5), *reguli* (5), *dreptate* (5), *egalitate* (5) etc.

10. Aderare (131). O categorie destul de numeroasă de ocurențe a cuprins temele în relație cu aderarea la NATO, atât ca perspectivă, cât și ca proiect realizat. Principalele referințe sunt: *integrare* (33), *aderare* (14), *avantaje* (10), *deschidere* (7), *speranță* (7), *încredere* (5), *modernizare* (5), *aspirație* (4), *viitor* (4) etc.

11. Personalități (45). Într-o categorie destul de restrânsă am grupat referirile la liderii politici, personalități ale lumii politice și militare, implicate în activitățile Alianței. De exemplu, am inclus aici: *lideri* (15), *Bush* (8), *Clinton* (7), *Solana* (7), *președinte* (3) etc.

În tabelul următor se pot observa categoriile alese de noi, precum și numărul de termeni diferiți din componența fiecărei categorii. De asemenea, avem procentajele deținute de fiecare etichetă din cei 470 de termeni.

Tabelul nr. 6. Categoriile tematice și amploarea lor în termeni diferiți

Nr.	Categoria tematică	Număr de termeni diferiți	Procent	Procentaj cumulat
1	Alianță - organizație	47	10	10
2	Putere militară	14	3	13
3	Siguranță (securitate)	26	5,5	18,5
4	SUA (și alte state)	9	1,9	20,4
5	Război	64	13,6	34
6	Tehnică militară	10	2,1	36,1
7	Dimensiunea economică	28	6,1	42,2
8	Dimensiunea ideologică	110	23,4	65,6
9	Valori occidentale	49	10,4	76
10	Aderare	34	7,2	83,2
11	Personalități	9	1,9	85,1
12	Neclasificate	70	14,9	100
	TOTAL	470	100	

În tabelul 7, am organizat datele în funcție de categoriile anterioare, dar urmărind de această dată numărul total al asociațiilor (ocurențelor), precum și procentajele aferente. Aceste două tabele ne-au ajutat ulterior la selectarea termenilor centrali.

Tabelul nr. 7. Categoriile tematice și amploarea lor în ocurențe

Nr.	Categoria tematică	Număr ocurențe	Procent	Procentaj cumulat
1	Alianță - organizație	568	18,6	18,6
2	Putere militară	486	15,9	34,5
3	Siguranță (securitate)	429	14,0	48,5
4	SUA (și alte state)	150	4,9	53,4
5	Război	397	13,0	66,4
6	Tehnică militară	103	3,4	69,8
7	Dimensiunea economică	148	4,8	74,6
8	Dimensiunea ideologică	331	10,8	85,4
9	Valori occidentale	173	5,7	91,1
10	Aderare	131	4,3	95,4
11	Personalități	45	1,5	96,9
12	Neclasificate	97	3,1	100
	TOTAL	3058	100	

Analiza centralității va lua în calcul atât rezultatele grupate în tabelele de încrucișare, cât și cele din tabelele categoriale.

5. Discuții

În interpretarea datelor de mai sus am mers pe două direcții. Ne-au interesat, pe de o parte, modificările survenite, de-a lungul celor 6 ani în cadrul componentei reprezentării sociale. În acest sens, am comparat calitativ cele trei tabele, accentuând asupra termenilor comuni și a celor diferiți. Am legat aceste diferențe de modificările contextuale globale. A doua direcție a fost cea a interpretării datelor din tabelul 5 și a următoarelor tabele, în ideea determinării, tot într-o manieră calitativă, a centralității reprezentării sociale a NATO.

În ceea ce privește primul aspect, transformarea reprezentării, observăm o serie de termeni cu frecvență mare și rang mic care rămân relativ constanți, fie în primul cadran, fie în cele imediat vecine. Principalii termeni în discuție sunt grupați în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 8. Termenii comuni celor 3 cercetări

Nr.	Termen asociat	Cercetarea 1 (frecvență și rang)	Cercetarea 2 (frecvență și rang)	Cercetarea 3 (frecvență și rang)
1	Putere	97; 2,340	54; 2,593	49; 2,449
2	Armată	51; 2,137	77; 2,325	61; 2,689
3	Organizație	38; 1,921	49; 1,980	52; 1,808
4	Alianță	42; 2,643	45; 2,422	63; 2,286
5	Război	90; 2,578	32; 2,688	40; 3,200
6	SUA	56; 2,750	35; 2,143	37; 2,189
7	Siguranță	27; 3,000	30; 2,867	74; 2,581

Noi considerăm acești termeni ca fiind cei mai importanți la nivelul reprezentării sociale a organizației nord-atlantice. De altfel, ei se regăsesc cu frecvență foarte ridicată în tabelul 5, unde am făcut analiza globală asupra datelor.

Dar chiar și în rândul acestor termeni comuni înregistrăm unele diferențe cauzate de modificările contextuale. Astfel, observăm pentru perioada războiului o frecvență mai ridicată a unor termeni cum ar fi: *război*, *putere* și *SUA*. Dimpotrivă, în ultima cercetare, alții cresc în frecvență: *organizație*, *alianță*, *siguranță*. Observăm aici influența contextului, legătura dintre imaginea NATO și cele două fenomene corelate: războiul din Iugoslavia și aderarea României la Alianță.

Impactul contextului ne apare și mai evident dacă luăm în analiză și alți termeni asociați, care nu figurează în tabelul 8. Pentru prima cercetare, constatăm prezența în cadranul stânga-sus a doi termeni conotați negativ: *forță* și *influență*. Primul dintre ei nu a fost asimilat termenului *putere* deoarece reflectă o realitate diferită. Dacă acesta din urmă este neutru, cu referire la puterea militară impresionantă a Alianței, forța provine din asimilări precum: *apelul la forță*, *utilizarea forței*, *recurgere la forță* etc. *Influența*, la rândul ei negativă, este asociată în prima cercetare *minciunii*, iar în a doua *manipulării* (toate acestea fiind incluse de noi în sfera afirmațiilor cu iz ideologic).

Tot pentru prima cercetare, identificăm termeni ca *violență*, *bombardament*, *morți* și *armament* pe care nu-i mai regăsim în celelalte două studii în proporții frecvențiale semnificative. De asemenea, termenul *pace* nu apare cu frecvența peste 5 la primul lot de subiecți. Vedem aici impactul războiului din Iugoslavia.

Reprezentarea socială se schimbă la cel de-al doilea lot de subiecți. Terminarea războiului și perspectiva aderării României induc termeni noi, precum: *progres*, *ordine*, *stabilitate*, *responsabilitate*. Termenul *Occident* trece pe un loc mai puțin important, făcând loc ideii de apartenență europeană (asociația *Europa*). De asemenea, *pace* și *apărare* trec pe locuri mai importante, reflectând, alături de aspectele de mai sus, speranța românilor și rolul alianței în raport cu țara noastră. Urmele războiului se mai regăsesc în prezența doar a unui singur termen asociat: *Iugoslavia*.

Cea de a treia cercetare este și mai sugestivă. Desfășurată la aproape doi ani de la aderarea României la NATO, ea înfățișează o reprezentare socială dominată de termeni precum *alianță* și *organizație*. De asemenea, în proporții ridicate găsim termeni induși de noul context social: *pace*, *cooperare*, *dezvoltare* etc. Dincolo de cuvintele care exprimă obiectivele generale ale alianței, dezvoltate de noi în introducerea acestui articol, am înregistrat asociații referitoare la speranțele românilor legate de aderare. Acești termeni sunt plasați în sfera economicului: *trai bun*, *prosperitate*, *România*, *speranță* etc. Identificăm o altă influență a contextului în termenul *terorism*, ca urmare a evenimentelor din SUA de la 11 septembrie 2001.

Prelucrarea asociațiilor prin gruparea categorială a datelor ne furnizează noi posibile interpretări mergând spre identificarea elementelor centrale ale reprezentării. Clasificarea termenilor arată capacitatea unor elemente de a organiza ansambluri de date și de a manifesta proprietatea asociativității.

Urmărind pentru început un criteriu cantitativ, observăm că un număr redus de termeni, aflați în tabele pe locuri cu importanță ridicată (frecvență mare-rang mic), grupează numeroase asociații: *alianță și organizație* (568), *putere* (486), *securitate* (429) și *război* (397). Alte categorii conțin, de asemenea, un număr

ridicat de termeni, dar din păcate dovedesc eterogenitate, așa cum se întâmplă cu *dimensiunea ideologică*, *dimensiunea economică*, *valori occidentale* sau *aderare*. Nu putem subsuma aceste aglomerări lexicale unor etichete recunoscutibile ca termeni asociați, prezenți pe locurile importante din tabelele de încrucișare rang-frecvență.

Pentru a discuta de centralitate, trebuie să dispunem și de alte criterii. În analiza noastră, am pornit de la următoarele idei:

1. Elementele centrale nu vor fi afectate de modificările contextului

Potrivit cercetărilor asupra impactului contextului, modificările sociale și de mediu afectează în primul rând sistemul periferic, apoi treptat ating elementele centrale. Numai dacă aceste transformări sunt percepute ca foarte profunde și ireversibile avem de a face cu o modificare a nucleului central și, deci, cu o altă reprezentare socială. Noi considerăm că, în cazul reprezentării sociale a NATO, se produc schimbări reversibile, de suprafață, fără incidență asupra nucleului central. Pentru a propune elementele candidate la centralitate, am izolat din fiecare cercetare acei termeni care îndeplinesc trei condiții: sunt cu frecvență mare, nu sunt situați în cadranul din dreapta-jos (frecvență mică - rang mare) și se regăsesc (respectând cele două condiții anterioare) în toate cele patru tabele rang-frecvență. Așadar, am identificat următorii termeni: *alianță*, *organizație*, *putere*, *armată*, *siguranță*, *SUA* și *război* (vezi și tabelul 8).

2. Elementele centrale vor constitui etichete categoriale

Denumirea unei categorii a fost dată, de regulă, de termenul cu frecvența cea mai mare din categoria respectivă, cu condiția ca acesta să poată reflecta adecvat conținutul categoriei. Când nu am avut o astfel de situație, am recurs la un termen generic, ca substitut, respectând iarăși condiția anterioară și, de altfel, o regulă de bază a analizei de conținut. Pentru primul caz, am avut, de exemplu: *alianță*, *organizație*, *putere*, *armată*, *siguranță*, *SUA*, *război*. Pentru cazul al doilea, remarcăm: *tehnică militară*, *dimensiunea economică*, *dimensiunea ideologică*, *valori occidentale*, *aderare*, *personalități*. Vom îndeplini, așadar, două criterii ale centralității, asociativitatea și proeminența cogniției centrale.

Prin urmare, cei șapte termeni identificați prin amândouă procedurile sunt, în opinia noastră, centrali.

6. Concluzii

Cele trei cercetări succesive realizate de noi au relevat, în principal, două aspecte. Pe de o parte, s-a evidențiat impactul contextului asupra reprezentării sociale a NATO de-a lungul a șase ani. S-a constatat influența asupra sistemului periferic a perioadei în care a avut loc războiul din Iugoslavia, prin prezența unor termeni precum *forță*, *influență*, *violență*, *bombardament* sau *morți*. Prin

contrast, după aderare se remarcă termeni legați de noua situație a României, de membru al Alianței. Astfel, în reprezentarea socială a NATO apar elemente precum: *trai bun, aderare, prosperitate, speranță*. De asemenea, în funcție de context se înregistrează modificări și la nivelul frecvenței și rangului unor termeni. Astfel, unii dintre aceștia câștigă sau pierd în centralitatea cantitativă în raport cu variațiile contextuale.

Al doilea obiectiv urmărit în cercetare a fost identificarea structurii centrale a reprezentării NATO. Pentru aceasta, am analizat criteriile proeminenței cognițiilor centrale (frecvența și rangul - aspectul cantitativ), asociativitatea și, parțial, valoarea simbolică (analiza categorială – aspectele calitative). Termenii centrali (*alianță, organizație, putere, armată, siguranță, SUA și război*) sunt cu frecvență mare (între 200 și 131 de ocurențe), definesc categorii (cei 7 termeni denumesc 5 categorii din 11) și se regăsesc în toate cele trei cercetări realizate, pe poziții principale.

Pornind de la nucleul central, am putea spune că subiecții investigați sesizează cinci aspecte definitorii pentru NATO:

- Statutul de alianță, organizație, unitate, ansamblu de state membre reunite în virtutea unui scop comun;
- Caracterul militar (putere, armată);
- Aspectul defensiv (siguranță, apărare);
- Aspectul ofensiv (război);
- Dominanța unui stat membru (SUA).

Alte fațete ale Alianței, identificate prin analiza categorială, sunt conjuncturale și nerelevante. Avem, de exemplu, cazul dimensiunilor economică, ideologică, a personalităților implicate sau a valorilor occidentale. Acestea nu reflectă funcțiile sau acțiunile principale ale alianței și sunt supuse influenței contextului social, ideologic-global.

Bibliografie

- * * *, 1997, *Manualul NATO. Parteneriat și cooperare*. Oficiul de informații și presă al NATO, Cristian Unteanu, trad., București, Nemira.
- Abric, J.C., 1994a, Les représentations sociales: aspects théoriques, în Abric, J.C. (coord.), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF.
- Abric, J.C., 1994b, Méthodologie de recueil des représentations sociales, în Abric, J.C. (coord.), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF.
- Abric, J.C., Guimelli, C., 1998, Représentations sociales et effets de contexte, în *Connexions*, 72, pp. 23-37.
- Curelaru, M., 1999, Reprezentările sociale: metode asociative de culegere a datelor, în *Psihologia socială*, nr. 3, pp. 105-120.

- De Rosa, A.S., 1988, Sur l'usage des associations libres dans l'étude des représentations sociales de la maladie mentale, în *Connexions*, 51, pp. 27-50.
- De Rosa, A.S., 1995, Le "réseau d'associations" comme méthode d'étude dans la recherche sur les représentations sociales: structure, contenus et polarité du champ sémantique, în *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, 28, pp. 96-122.
- Doise, W., 1986, Les représentations sociales: définition d'un concept, în Doise, W., Palmonari, A., (coord.), *L'étude des représentations sociales*, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé.
- Doise, W., 1990, Les représentations sociales, în Ghiglione, R., Bonnet, C., Richard, J.F. (coord.), *Traité de psychologie cognitive*, Paris, Dunod.
- Doise, W., Clémence, A., Lorenzi-Cioldi, F., 1992, *Représentations sociales et analyses de données*, Grenoble, PUG.
- Jodelet, D., 1989, Représentations sociales: un domaine en expansion, în Jodelet, D. (coord.), *Les représentations sociales*, Paris, PUF.
- Jodelet, D., 1984, Représentations sociales: phénomènes, concept et théorie, în Moscovici, S. (coord.), *Psychologie sociale*, Paris, PUF.
- Moliner, P., 1989, Validation expérimentale de l'hypothèse du noyau central des représentations sociales, în *Bulletin de Psychologie*, 41, pp. 759-762.
- Moliner, P., 1993, ISA: l'induction par scénario ambigu. Une méthode pour l'étude des représentations sociales, în *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 2, pp. 7-2.
- Moliner, P., 1994, Les méthodes de repérage et d'identification du noyau des représentations sociales, în Guimelli, C. (coord.), *Structures et transformations des représentations sociales*, Lausanne, Delachaux et Niestlé.
- Moscovici, S., 1961/1976, *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF.
- Neculau, A., 1996, Reprezentările sociale – dezvoltări actuale, în Neculau, A. (coord.), *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Iași, Polirom.
- Neculau, A., Curelaru, M., 1999, Reprezentarea socială a sărăciei – impactul apartenenței sociale și al implicării în relația de ajutor, în Neculau, A., Férreol, G. (coord.), *Aspecte psihosociale ale sărăciei*, Iași, Polirom.
- Roland-Levy, C., 1999, Reprezetări sociale, datorii și sărăcie, în Neculau, A., Férreol, G. (coord.), *Aspecte psihosociale ale sărăciei*, Iași, Polirom.
- Roussiau, N., Bonardi, C., 2001, *Les représentations sociales. Etat des lieux et perspectives*, Mardaga.
- Vergès, P., 1992, L'évocation de l'argent, une méthode pour la définition du noyau central d'une représentation, în *Bulletin de Psychologie*. XLV, 405, pp. 203-209.

Anexa 1: Cronologia evenimentelor care au condus la aderarea României la NATO (extras)¹.

*1990, iulie. Prim-ministrul României adresează, în scris, Secretarului General al NATO, Manfred Wörner, invitația de a vizita România. În scrisoare, propune și acreditarea unui ambasador român la NATO.

*1990, octombrie. Ambasadorul român în Belgia este autorizat să inițieze relații diplomatice cu NATO.

*1991, octombrie. Președintele României trimite secretarului general al NATO un mesaj în care afirmă disponibilitatea țării noastre de a se angaja într-o cooperare strânsă cu NATO, aceasta fiind singura organizație capabilă, din punct de vedere politic și militar, să asigure stabilitatea și securitatea noilor democrații europene, aflate într-o stare incipientă.

*1991, decembrie. Ministrul român al afacerilor externe participă la prima întâlnire a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, NACC. Propune intensificarea cooperării cu NATO.

*1994, ianuarie. România este prima țară post-comunistă care se alătură programului *Parteneriatului pentru Pace*, 26 ianuarie 1994; programul individual este semnat în mai 1995.

*1995, octombrie. România semnează „Acordul privind Statutul Forțelor” între membrii NATO și participanții la PfP.

*1996, mai. Secretarul general al NATO, Javier Solana, efectuează o vizită în România.

*1996, iunie. Parlamentul român adresează un apel parlamentelor statelor membre NATO în care solicită sprijin pentru ca România să devină membru NATO. Apelul subliniază consensul politic intern asupra acestui obiectiv al politicii externe românești.

*1997, februarie. Președintele român, Emil Constantinescu, se întâlnește, la Bruxelles, cu secretarul general al NATO, Javier Solana. Cu acest prilej, subliniază voința fermă a României de a se alătura Alianței Nord-Atlantice.

*1997, aprilie. Parlamentul român adoptă, în unanimitate, un mesaj adresat celor 16 membri NATO, solicitând sprijin pentru o decizie favorabilă României, cu prilejul summit-ului de la Madrid.

*1997, iulie. În cadrul summit-ului NATO de la Madrid, Republica Cehă, Ungaria și Polonia primesc invitația de aderare la Alianță. Comunicatul final confirmă continuarea procesului de lărgire; textul nominalizează România printre statele candidate care au făcut progrese semnificative în îndeplinirea criteriilor de aderare la NATO.

*1999, 22 aprilie. Parlamentul autorizează avioanele NATO să utilizeze spațiul aerian românesc în timpul operațiunilor din Iugoslavia.

---

¹ Autor: Constantin Bran, <http://www.presamila.ro/SMM/2004/03-04/pag%209-12.htm>

*1999, 25 aprilie. Summit-ul NATO de la Washington; NATO prezintă MAP, *Membership Action Plan*, care pune bazele unui mecanism de pregătire și evaluare individuală a țării candidate.

*2000, februarie. Secretarul general al NATO, George Robertson, efectuează o vizită la București.

*2001, septembrie. Parlamentul decide, cu o majoritate copleșitoare, participarea României, ca aliat de facto al NATO, la lupta împotriva terorismului internațional cu toate mijloacele, inclusiv cele militare. România va asigura accesul la spațiul sau aerian, aeroporturi, facilități terestre și maritime, în cazul în care va exista o cerere NATO în acest sens.

*2002, martie. Are loc, la București, summit-ul „Primăvara noilor aliați” al țărilor candidate la NATO.

*2002, aprilie. Reuniunea NAC-România. Sunt analizate ultimele progrese ale României în îndeplinirea obiectivelor Planului Național Anual de Aderare la NATO, ciclul III.

*2002, 21 noiembrie. Summit-ul NATO de la Praga. România este invitată să înceapă convorbirile de aderare.

*2002, 13 decembrie. Se desfășoară, la Bruxelles, prima runda a convorbirilor de aderare a României la NATO.

*2003, 9 ianuarie. Are loc, la Bruxelles, a doua rundă a convorbirilor de aderare a României la NATO.

*2003, 21 martie. Ministrul român al afacerilor externe trimite secretarului general NATO o scrisoare care confirmă voința și capacitatea României de a îndeplini obligațiile și angajamentele de a deveni membru cu drepturi depline al NATO. La aceasta scrisoare este anexat calendarul României de finalizare a reformelor.

*2003, 26 martie. Ministrul român al afacerilor externe participă, la Bruxelles, la Ceremonia de semnare a protocoalelor de aderare.

*2003, 4-5 aprilie. Are loc, la Snagov, reuniunea informală a primilor miniștri din cele șapte state invitate să adere la NATO.

*2003, 8 mai. Ratificarea protocoalelor de aderare de către Congresul SUA.

Anexa 2

Când spuneți NATO, care sunt cuvintele și expresiile care vă vin prima dată în minte? Notați pe spațiile libere de mai jos cinci asemenea cuvinte sau expresii.

1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____